

JOSEF VACHEK JAKO NOSITEL LINGVISTICKÉ TRADICE A TVŮRCE MODERNÍ JAZYKOVĚDY

Letos v březnu si naše lingvistická obec připomenula 20. výročí úmrtí obecného lingvisty, anglisty a bohemisty, významného českého a světově uznávaného profesora Josefa Vachka (1909–1996). Při této příležitosti chci znovu vyjádřit obdiv a úctu k jeho inspirativní vědecké činnosti, vědecké intuici a pedagogickému mistrovství. Zároveň mne toto výročí nutí k hlubšímu zamyšlení nad poselstvím, které jeho odkaz přináší současné generaci lingvistů.

Pražský lingvistický kroužek představuje unikátní mezinárodní společenství lingvistů, které se utvářelo ve znamení rozdílných badatelských tradic, které jsou však navýsost komplementární. O existenci dvou výrazných proudů v kontextu učení pražské školy píše profesor Vachek v posmrtně vydaném svazku *Prolegomena k dějinám Pražské školy jazykovědné* (1999). V rámci pražské školy spolupůsobily dva hlavní proudy, které vytvářely jednotu v různosti. Trend zakladatele školy Viléma Mathesia a jeho blízkého spolupracovníka Bohuslava Havránka se propojil se směřováním, které zastávali Roman Jakobson a Nikolaj Sergejevič Trubeckoj. Vzpomínám si, jak vehementně pan profesor v rámci diskuse v semináři pro odborné asistenty na katedře anglistiky v Prešově v sedmdesátých letech popřel domněnky některých svých zahraničních kolegů, že věhlasný pražský kroužek byla vlastně „ruská škola“. Podle něho právě díky různosti v jednotě vzniklo nové učení, které mělo pevné teoretické základy a získalo pozoruhodný ohlas v evropském i světovém měřítku.

Z hlediska filozofie jazyka byl Vachek veden myšlenkou celostního pohledu na jazyk a jeho fungování v kontextu společenském a kulturním. Analýzu jazykových jevů umně propojoval s pohledem syntetizujícím, zdůrazňujícím symbiózu faktorů lingvistických i nelingvistických. Vachkovo krédo hodnotí Jan Firbas v předmluvě k soubornému vydání Vachkova díla pod názvem *Selected Writings in English and General Linguistics*. Podle Firbase spočívá Vachkovo základní stanovisko v tom, že „...language does not constitute a perfectly balanced, fully closed, self-contained, static system“ (1976, s. 12). Vachkův výklad jazyka jako systému systémů, který je založen na principu prolínání jazykových rovin, jeho učení o vztahu centra a periferie jazykového systému a dynamice jazykového systému jsou toho přesvědčivým důkazem.

Ve snaze propojovat odlišné metodologie kladl Vachek velký důraz na vyváženost zkoumání v oblasti synchronní i diachronní. Historickému vývoji anglického jazyka věnoval, spolu s Trnkou, nesmírnou pozornost. Velmi rád také historický vývoj anglického jazyka na našich fakultách vyučoval. Pro své studenty napsal několik verzí učebnice historického vývoje, v nichž se snaží sledovat vývoj jazyka v souladu s vývojem společenským a kulturním. Jeho zásluhou vznikl zasvěcený akademický pohled na anglický jazyk a jeho vývoj nejen na základě lingvistických, ale také sociolingvistických kritérií. Jeho skripta, poskytující precizní vhled do problematiky vývoje jazyka, jsou ceněna také na zahraničních univerzitách. Velmi mne potěšilo uznání, které známý badatel v oblasti historického vývoje angličtiny profesor Hans Sauer z mnichovské univerzity vyslovil, když jsem mu pro výuku našich doktorandů na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity poskytl Vachkova skripta.

Pod vlivem Mathesiovým se Vachek systematicky věnoval lingvistice komparativní. Již jeho habilitační spis *Obecný zápor v angličtině a v češtině*, který obhájl na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně 4. září 1945, propojuje anglosaskou a českou lingvistickou tradici a významně přispívá k poznání podobností a odlišností v průběhu historického vývoje angličtiny a češtiny. Ve své snaze o porovnávání angličtiny a češtiny jako nepříbuzných jazyků Vachek v dalším období své tvůrčí činnosti neustále pokračoval. Nás, mladé lingvisty na prešovské katedře, nabádal, abychom se touto cestou také vydali, neboť, jak tvrdil, „tuto práci za nás nikdo neudělá“.

Velkou zásluhou profesora Vachka bylo jeho pevné přesvědčení, že učení Pražského lingvistického kroužku má obecnou a trvalou platnost. Šířil naši lingvistickou tradici ve svých publikacích a na přednáškách i v dobách, kdy se na toto učení mělo zapomenout. Pokračoval v jejím odkazu doma i v zahraničí a v dobách, kdy byla v módě odlišná teoretická platforma, odhodlaně bránil své učení. Nabádal své žáky, aby se z naší tradice poučili a navázali na její pozitivní a stále moderní metodologii. Jako jeho žákyně a pozdější kolegyně jsem si byla vědoma síly jeho přesvědčení a když jsem se později na svých zahraničních stážích v Británii a Švédsku zmínila o jeho vlivu na mou vědeckou práci, bylo to vždy přijímáno s velkým respektem.

V neposlední řadě bych chtěla zdůraznit, že učení pražské školy je stále živé i v současném světovém lingvistickém kontextu. V jednotlivých oborech se projevuje snaha spojovat diachronii a synchronii (historická pragmatika), studovat symbiózu jazykových rovin (analýza diskurzu), propojit zkoumání lingvistických a nelingvistických faktorů při zkoumání jazyka (sociolingvistika) a řešit vztah mezi *la langue* a *la parole* (kognitivní lingvistika). Je toho mnoho, za co vděčíme profesorovi Josefu Vachkovi a je dobré, když si vůči této velké osobnosti svůj závazek do budoucna připomeneme.

LITERATURA

VACHEK, J. (1976): *Selected Writings in English and General Linguistics*. Praha: Academia.

Ludmila Urbanová | Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity | Arna Nováka 1, 602 00 Brno
lurbanov@phil.muni.cz